

Bijlage VMBO-GL en TL
2023

tijdvak 1

Nederlands CSE GL en TL

Tekstboekje

Ook de snapchatgeneratie vindt technologie vaak ingewikkeld

- (1) Ze groeiden op met smartphones, maar ook jongeren begrijpen technologie eigenlijk niet altijd. Hoe school je ze bij?
- 5 (2) Deze generatie snapt technologie wel, wordt vaak gedacht. Jongeren zijn verslaafd aan TikTok, verslingerd aan WhatsApp, verknocht aan Snapchat – hún hoeft je technologie
- 10 niet meer uit te leggen.
- (3) Maar dat is een misvatting. “Als de knoppencombinaties anders zijn, of de plaatjes, dan weten sommigen niet meer hoe een programma
- 15 werkt”, zegt onder meer Wouter de Jong, docent Engels op het Stedelijk Gymnasium in Leiden. “Geef jongeren Signal in plaats van WhatsApp en een deel zal het niet
- 20 snappen.”
- (4) Ook Jelte Wouters, docent bij Terra, een groene vmbo- en praktijk-school in Winsum, zegt dat schijnbaar simpele opdrachten niet
- 25 altijd worden begrepen. “Lever de opdracht in als pdf. Upload als bijlage. Maak een mapje. Niemand die het ze geleerd heeft, omdat gedacht werd dat ze het wel weten.”
- 30 (5) Het verschil tussen wat leerlingen digitaal kunnen, is groot. Dit blijkt uit een leerlingenmonitor in opdracht van Kennisnet, die deze maandag verschijnt. Voor dit onderzoek, uit-
- 35 gevoerd door de Universiteit Twente, maakten 746 leerlingen tussen 10 en 13 jaar een digitale toets, waarbij ze bijvoorbeeld een sterk wachtwoord moesten bedenken en informatie op
- 40 internet moesten opzoeken. Vwo'ers blijken over meer digitale vaardigheden te beschikken dan vmbo'ers, maar er zijn ook hoog presterende vmbo'ers en laag presterende
- 45 vwo'ers.
- (6) Dat maakt de situatie voor leraren 'uiterst complex', is de conclusie. Temeer omdat de verschillen tussen leraren óók groot zijn, zo blijkt uit een
- 50 monitor in opdracht van de

PO-Raad¹⁾, die ook deze maandag verschijnt. Leraren zetten ICT op heel verschillende manieren in, zo blijkt.

55 **(7)** Dat digitale vaardigheden ('geletterdheid') belangrijk zijn, daarover zijn de meesten het wel eens. Het onderwerp kreeg aandacht nadat de KNAW²⁾ in 2013 rapporteerde dat het onderwijs jongeren niet
60 genoeg gereedmaakt om zich te redden in de gedigitaliseerde samenleving. Jongeren zijn weliswaar vaardig met hun smartphone, aldus dat rapport, maar ze hebben weinig
65 inzicht in de risico's van digitale communicatie. De Tweede Kamer gaf in 2017 de opdracht digitale geletterdheid in het curriculum³⁾ op te
70 nemen. Een plan hiervoor ligt nu bij de politiek, als onderdeel van de brede vernieuwing curriculum.nu.

(8) Veel scholen besteden er wel op een bepaalde manier aandacht aan.
75 Hoe ze dat doen, verschilt. Digitale geletterdheid is een breed onderwerp: het gaat van weten hoe Word werkt tot hoe je je privacy kunt beschermen, van informatie
80 opzoeken tot programmeren.

(9) Volgens Anko van Hoepen, vicevoorzitter van de PO-Raad, is er een beweging gaande waarbij schoolbesturen kijken hoe ze het vakgebied
85 in bestaande lessen kunnen integreren. "Scholen zien dit niet meer als iets wat erbij komt. Het is niet meer zoals vroeger: breng een computer de school in en klaar zijn
90 we."

(10) Schoolbestuur Jong Leren bijvoorbeeld, waar 26 basisscholen rondom Heemstede onder vallen, zette met acht andere besturen het
95 project 'App Noot Muis' op. Daarbij wordt digitale geletterdheid geïntegreerd in de taallessen.

Leerlingen moeten bijvoorbeeld een griezelverhaal schrijven en de
griezelige woorden in het tekstverwerkingsprogramma vet of
100 onderstreept maken. "Zo slaan we twee vliegen in één klap", zegt projectleider Lisette Neijzen. Ook
105 Wouter de Jong, docent Engels, schenkt op die manier aandacht aan digitale vaardigheden. Hij vroeg bijvoorbeeld eens een boekverslag als blog te schrijven, waarvoor
110 leerlingen een WordPress-account moesten maken. Dat lukte bij sommigen niet.

(11) Hij zegt: "Veel ICT-gebruiksaanwijzingen zijn 'kleine weetdingetjes'. En de ethische kant, ook mediawijsheid genoemd, kun je als docent behandelen als je de kans
115 ziet, al is het maar een paar minuten aan het begin van de les. Vorige week nog liet een leerling een afbeelding zien op haar telefoon waaruit zou blijken dat de komst van het coronavirus al lang is voorspeld. Ik zei: Wat is de bron? En heb je het
125 al doorgestuurd naar je vriendinnen? Zo wordt nepnieuws nou verspreid."

(12) "Het helpt natuurlijk ook een hoop als leerlingen ergens het nut van inzien", zegt De Jong. "Excel vinden ze magisch. Ik heb met een
130 leerling een afspraak gemaakt om te kijken hoe hij zijn kosten en inkomsten kan verwerken – dat wil hij graag, hij gaat op kamers."

(13) "Op het Terra in Winsum krijgen
135 eersteklappers sinds vijf jaar een training in de voor- en nadelen van sociale media", vertelt directeur Jelte Wolters. "Er komen leerlingen binnen
140 van 110 verschillende basisscholen, we zagen dat er een groot verschil in normen en waarden was. Over of je wel of niet direct moet reageren in een groepsapp bijvoorbeeld en of je

145 zomaar iemand kunt taggen.”

(14) “Het valt elke keer weer op hoeveel jongeren tussen de 12 en 14 jaar al meegemaakt hebben op internet”, zegt Wolters. “Bijna de helft

150 is weleens benaderd in de privéchat van een game, door een onbekende, die vragen stelt als: Hoe zie je eruit?”

(15) Arjan Stoffels, directeur van vakcollege ISW Irenestraat in

155 Poeldijk, ziet dat leerlingen al een

stuk digitaal vaardiger zijn dan tien jaar geleden. “Laatst was er in een klas een mooie discussie. Leerlingen kwamen tot de conclusie dat de

160 komst van digitale middelen ook beperkt: als je je telefoon niet goed instelt, weten vrienden waar je zit.

Als je niet binnen een minuut reageert, worden ze boos, ook al ben
165 je aan het eten. Je bent minder vrij.”

*naar een artikel van Mirjam Remie,
NRC, 16 maart 2020*

noot 1 PO-Raad: vereniging voor het basisonderwijs

noot 2 KNAW: De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen is een organisatie van topwetenschappers, die de regering adviseert.

noot 3 curriculum: het leerplan van een school of opleiding

In 2025 proefdiervrij? Nee, die termijn zal Nederland niet halen

(1) In Nederland worden jaarlijks meer dan 400.000 dieren gebruikt voor onderzoek. Het zijn vooral muizen en ratten die worden ingezet voor wetenschappelijk onderzoek of om de risico's van giftige stoffen te bepalen. Donderdag wijdt het College ter Beoordeling van Geneesmiddelen (CBG) een studiedag aan het terugdringen van het proefdiergebruik voor medicijnen. Dat betreft een op de drie proefdieren. "We gaan gestaag de goede kant op", zegt Coenraad Hendriksen, een van de sprekers en emeritus hoogleraar¹⁾ Alternatieven voor Dierproeven. Maar uitbannen is lastig. "We leven in een hypocriete maatschappij. We willen geen dierproeven, maar wel veilige en werkzame geneesmiddelen."

(2) Waarom zijn al die proefdieren nodig?

"We hebben in Europa in regelgeving vastgelegd aan welke eisen de testen voor die medicijnen en vaccins moeten voldoen, voordat ze worden toegelaten. Dat betekent dat je het al gauw over honderd dieren per test hebt. Je moet toetsen op veiligheid en op werkzaamheid. Soms moet je een nieuw middel vergelijken met bestaande middelen. Bij medicijnen ben je dan klaar, die worden industrieel gemaakt. Maar een vaccin is een biologisch product, dat bevat soms de gedode ziektekiem. Daarom moet je elke partij opnieuw testen."

(3) Moeten het er zo veel zijn?

"Het gebruik is al flink verminderd. Bijvoorbeeld door andere procedures te gebruiken of een slimmere opzet

van de test. Het vaccin tegen tetanus bijvoorbeeld testten we vroeger door een dier ermee in te enten en het een paar weken later een hoge dosis van de tetanusbacterie te geven. Overleefde het dier de test, dan was het vaccin werkzaam. Nu nemen we bij ingeënte muizen bloed af en kijken we hoeveel antistoffen erin zitten. Dat scheelt het dier veel leed en bezorgt ons veel meer informatie. En bij vaccins tegen difterie testen we de veiligheid op celkweken. Dan hebben we helemaal geen proefdieren meer nodig."

(4) Waarom doen we dat dan niet vaker?

"Het klinkt gemakkelijker dan het is, want bij andere vaccins begrijpen we het mechanisme niet goed genoeg. We zitten ook met de regelgeving. Is zo'n proefdierloze test bijvoorbeeld wel goed genoeg? Uitgebreide studies zijn nodig om dat te bewijzen. En soms keurt Europa de test goed, maar eist Japan toch de oude dierproef."

(5) Hoe zit het met alternatieven, zoals organen op een chip?

"Dat is een veelbelovende ontwikkeling. Tien jaar terug konden we middelen hooguit op celkweken testen. Met zo'n orgaan op een chip kun je bijvoorbeeld een minilevertje nabootsen en heb je verschillende celtypen bijeen. Dat biedt mogelijkheden, maar heeft tijd nodig. De voormalige staatssecretaris Martijn van Dam heeft eens gezegd dat Nederland in 2025 proefdiervrij zou moeten zijn. We gaan de goede kant

op, maar die termijn zullen we niet halen.”

85 **(6) Waarom niet?**

“Op andere terreinen is het gelukt. In de cosmetica bijvoorbeeld.

90 Cosmetische producten die op dieren zijn getest, mogen in Europa niet meer worden verkocht. Je hebt ook nog het wetenschappelijk onderzoek, naar hartziekten of de ziekte van Alzheimer. Dat is veelal een

95 zoektocht en dus zelfs lastig te standaardiseren. Maar de vraag is ook: wat willen we als maatschappij? We willen naar de tropen kunnen reizen en kunnen beschikken over geteste vaccins die beschermen
100 tegen de infecties die we daar kunnen oplopen. En we willen niet zelf proefkonijn zijn. Dat is dubbel, daar moeten we het als maatschappij over hebben.”

*naar een artikel van Joep Engels,
Trouw, 13 februari 2020*

noot 1 emeritus hoogleraar: gepensioneerde professor

In 2021 betaal je € 0,70 voor 1.000 liter (1 m³) perfect drinkwater en € 45,78 per jaar voor vastrecht!¹⁾ Beide bedragen zijn inclusief 9% btw. Schoon en veilig drinkwater is goedkoop, maar tegelijk onbetaalbaar, omdat het van groot belang is voor onze gezondheid en ons welzijn. Maar ons drinkwater staat door allerlei factoren steeds meer onder druk. Om het voor de toekomst veilig te stellen, gaan we in die toekomst investeren. Onze ambitie daarbij is helder: in 2030 willen we dat elke druppel duurzaam is. Lees meer over onze ambitie en de nieuwe tarieven op [Vitens.nl](https://www.vitens.nl).

water voor nu en later

noot 1 vastrecht: onveranderlijk bedrag dat je betaalt voor het gebruik van water

*naar een advertentie van Vitens
in de Volkskrant, 30 november 2020*

De strijd van de bieb om de puber die niet lezen wil

(1) Hiphop en de bibliotheek: niet meteen een combinatie die je verwacht. Toch klinken in de openbare bibliotheek in Veenendaal
5 op een van de verdiepingen zware beats. Wie de klanken volgt en een hoofd om de deur steekt, wordt verrast door een lichte zweetgeur. Een groep 16-jarigen staat in een
10 zaaltje fanatiek te dansen.

(2) Hiphopdanser Melano Bruinhart (22) doet de jongeren voor hoe ze de juiste bounce in hun lijf kunnen brengen. Zij doen hem vol overgave
15 na. De bibliotheek hoopt met de les eenzelfde soort enthousiasme los te maken voor boeken en lezen.

Vanzelf gaat dat namelijk niet. “Je moet ze echt verleiden om hier te komen”, zegt medewerker Cornelia de Kuijper.

(3) Bibliotheken in Nederland hebben het moeilijk: het afgelopen decennium verdwenen er bijna 140.
25 De Raad van Cultuur, die vandaag met een advies over bibliotheken komt voor het ministerie van OCW¹⁾, vindt die ontwikkeling zorgelijk. Want de bieb is een belangrijke troef in de
30 strijd om jongeren weer aan het lezen te krijgen.

(4) Het leesniveau onder 15-jarigen holt hard achteruit. Internationaal gezien scoort Nederland op het
35 gebied van leesvaardigheid nu onder het gemiddelde. Drie jaar geleden stonden we op de twaalfde plek, nu op plaats 23. Bijna een kwart van de jongeren loopt het risico de schoolbanken als laaggeletterde te
40 verlaten.

(5) Lezen én nog eens lezen is de oplossing. Maar bijna de helft van onze 15-jarigen vindt lezen tijdverspilling. Als Marleen Davelaar, docent Nederlands in Veenendaal, aan leerlingen uit klas 4 vmbo vraagt wie er thuis weleens voor de lol een boek pakt, steekt niemand zijn hand
50 op. En de (school)bieb bezoeken ze ook niet voor hun plezier.

(6) Dat geldt ook voor de 16-jarige Romy. Terwijl ze in de mediatheek haar vingers langs wat kaften laat
55 gaan, keurt ze de boeken vooral op dikte. Hoe dunner, hoe beter. Kleine letters? Een echte afknapper. “Ik kijk liever filmpjes of ga met mijn vriendinnen de stad in. Dan ben ik
60 nog een beetje sociaal bezig.”

(7) Davelaar, die zelf ook havo- en vwo-klassen lesgeeft, maakt zich grote zorgen. “Bij 5 vwo denk je dat het anders is. Dat ze toch wel zullen
65 lezen. Nou, echt niet. Dat blijft bij een enkeling.” De ontleding is volgens haar te merken in de les. “Ze kunnen niet goed lange teksten lezen en hoofdzaken van bijzaken scheiden.”

(8) Hun vwo-diploma zullen de leerlingen wel halen, denkt ze, maar hoe moet het straks verder op het hbo of de universiteit als ze echte bronnen moeten bestuderen? In haar
75 lessen moeten de leerlingen daarom verplicht tien minuten lezen. Ook zijn op haar initiatief de scholieren pasgeleden allemaal lid geworden van de bieb.

(9) “De mediatheek op school dreigde namelijk te worden wegbezuinigd”, vertelt ze. De schoolbieb kon uiteindelijk toch

openblijven, maar de Veenendaalse
85 openbare bibliotheek kreeg er door
deze actie wel in één klap duizend
nieuwe leden bij. Jongeren die
eerder, van huis uit, geen eigen
bibliotheekpas hadden. “Ja, dat zegt
90 eigenlijk ook wel wat”, merkt
Davelaar op.

(10) De Onderwijsraad benadrukt dat
het lezen op allerlei vlakken onder
druk staat. Thuis lezen ouders steeds
95 minder vaak. Jongeren missen zo
een goed voorbeeld, leren niet dat
lezen ook leuk en ontspannend kan
zijn. Wie opgroeit bij niet-lezende
ouders komt ook thuis geen
100 rondslingerende boeken tegen die de
interesse kunnen wekken.

(11) Ondertussen is het op scholen
met de schoolbieb vaak droevig
gesteld, stelt de Onderwijsraad
105 samen met de Raad voor Cultuur
vast. Het is een mediatheek met te
vaak een nadruk op computers. Ook
sluiten de onderwerpen van de
boeken te weinig aan op de
110 leefwereld van de jongeren.

(12) De bibliotheek in Veenendaal
probeert via de hiphoples die
aansluiting wel te vinden. Volgens
De Kuijper is de link tussen beats,
115 boeken en bibliotheken helemaal niet
zo gek. “Als je hiphopteksten leest,
dat is zo’n creatieve manier van
omgaan met taal. Hiphop is eigenlijk
gewoon poëzie op muziek.”

(13) De dansles valt bij de jongeren
in de smaak. “We zijn lekker in
beweging en leren nieuwe dingen”,
zegt een jongen. Na afloop van de
les wil De Kuijper van de jongeren
125 graag horen wat de bibliotheek kan
doen om hen voor zich te winnen.
“Zo’n hiphoples helpt wel”, zegt een
van hen.

(14) Een paar jongens lopen mee
130 naar het speciaal overgebrachte
boekenrek met boeken over hiphop
en straatcultuur. Want, zo heeft
danser Melano Bruinhart ze op het
hart gedrukt: “Hiphop bestaat uit
135 ongeschreven regels. Maar het is
soms toch belangrijk die vast te
leggen. En dat gebeurt in boeken.”

*naar een artikel van Nieuwsuur
op NOS.nl, 12 november 2020*

noot 1 ministerie van OCW: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen. Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.